

PROJEKTBESKRIVNING

Projekttitel	Beteendeinsikter för ökad källsortering – från ord till långsiktig handling
Sökande	Avfall Sveriges kansli tillsammans med AG Kommunikation, AG Kommunalt ansvar och VG matavfall

PROBLEM/SYFTE

Bakgrund

(Gör en kort bakgrundsbeskrivning till frågeställningen/problemet.)

Matavfall är en värdefull resurs som kan omvandlas till energi och gödsel. Sveriges hushåll står för nästan hälften av allt livsmedelsavfall som uppkommer i livsmedelskedjan (Naturvårdsverket (2025) Livsmedelsavfall i Sverige. <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/avfall/avfall-mat/> Hämtad 2025-08-15) och sedan 1 januari 2024 är det enligt EU:s avfallsdirektiv krav på att matavfall ska sorteras ut och samlas in separat. År 2024 hade 284 av landets 290 kommuner infört källsortering av matavfall och mellan åren 2023 och 2024 ökade återvinningen av matavfall med åtta procent (Svensk avfallshantering, 2024).

2024 fick kommunerna ansvar för att samla in förpackningsavfall. Senast 2027 ska fastighetsnära insamling (FNI) av förpackningar från hushåll finnas i hela landet. Sedan producentansvaret infördes 1995 har det varit obligatoriskt att sortera ut förpackningar och lämna dem i producenternas insamlingssystem, till exempel på återvinningsstationer. Många hushåll har dock inte känt till detta eller valt att inte sortera. Med FNI blir det lättare att sortera. Samtidigt visar erfarenheter från kommuner som redan har FNI att mycket förpackningar ändå hamnar i restavfallet. Därför behövs en förändring i beteende. I dagsläget når Sverige inte de nationella och europeiska målen för materialåtervinning. År 2023 materialåtervanns endast 39 procent av det kommunala avfallet, vilket är en bra bit ifrån målet på minst 55 viktprocent till år 2025, följt av 65 procent till år 2035. Avfall Sveriges nya 30/30-mål innebär att restavfallet ska minska med 30 procent mellan 2023 och 2030. Matavfall och förpackningsavfallet är en nyckelfaktor för att nå dessa målsättningar eftersom det visat sig utgöra en betydande del av restavfallet. Arbetet med att öka utsorteringen av matavfall och förpackningsavfall får därmed stor betydelse utöver bidraget till den cirkulära ekonomin.

Även om Avfall Sverige har publicerat en mängd rapporter och annat material om ökad utsortering av matavfall så tycks kunskapen tillämpas i begränsad utsträckning ute i landets kommuner. En observerad erfarenhet är, att efter implementering av fastighetsnära insamling av förpackningar och utsortering av matavfall, stagnerar ofta utvecklingen där ytterligare förbättring och ökad källsortering uteblir.

Projektet planeras pågå parallellt med andra initiativ inom Avfall Sverige, till exempel Avfall Sveriges e-utbildning för fastighetsskötare som produceras tillsammans med Sveriges allmännytt, Fastighetsägarna och Näringslivets Producentansvar (NPA). Detta projekt kompletterar det initiativet.

Problembeskrivning

(Beskriv problemet och dess storlek eller omfattning så konkret som möjligt. Vad innebär det eller vad får det för konsekvenser om problemet inte löses?)

Trots att många kommuner i flera år (på vissa håll i uppåt 25 år) haft separat insamling av matavfall är källsorteringsgraden fortfarande relativt låg, i genomsnitt ca 55 procent för lägenheter och 75 procent för villor. Mängden matavfall i restavfallet motsvarar i genomsnitt 0,85 kg/hushåll och vecka för villor och 1,05 kg/hushåll och vecka för lägenheter (PM nr. 1 2025. Sammanställning av plockanalysresultat i Avfall Web 2021-2023). Om man ser till alla drygt 4,9 miljoner hushåll i Sverige, varav hälften är lägenheter, motsvarar det drygt 200 000 ton matavfall per år. Om alla dessa 200 000 ton skulle källsorteras, skulle det bidra flera procentenheter till målet om materialåtervinningsgrad av kommunalt avfall och Avfall Sveriges 30/30-mål.

Förpackningsavfall utgör en fjärdedel av restavfallspåsen, motsvarande ca 1,1 kg per hushåll och vecka. Returpapper utgör 3 % och farligt avfall 0,4 % i genomsnitt. Plast- och pappersförpackningar står för 90 % av de felsorterade förpackningarna.

Om vi inte tar reda på grundorsaken till varför en betydande del av matavfallet och förpackningarna inte källsorteras så finns det en stor risk att Sverige kommer missa både 30/30-målet och EU:s materialåtervinningsmål.

För att förstå grundorsaken till varför så mycket förpackningar och matavfall hamnar i restavfallet bör det undersökas varför invånare agerar på ett visst sätt, så att vi långsiktigt kan påverka människors beteende i rätt riktning. Vilka hinder finns för att invånare ska sortera sitt avfall och vad kan få fler att sortera mer? Vi behöver även undersöka i vilken omfattning redan gjorda och dokumenterade erfarenheter och studier används i praktiken för att öka sorteringen. Vad hindrar en större spridning och tillämpning av framgångsrika arbetssätt och vad kan öka tillämpningen?

Trots att flera av framgångsfaktorerna för matavfallssortering är kända saknas ofta en djupare förståelse för varför insatserna fungerar. Vi vet vad som ger effekt, men inte alltid om drivkrafterna är vanor, motivation, sociala normer, bristande kunskap eller upplevd kontroll. Det saknas också analys av varför befintlig kunskap och lyckade försök inte sprids i större utsträckning och hur detta kan förändras, samt en sammanställning av framgångsfaktorer utifrån ett beteendeperspektiv.

Syfte

(Beskriv syfte för projektet, eventuellt uppdelat i huvudsyfte och delsyften. Syftet behöver inte uttryckas i mätbara termer utan ska snarare beskriva en förändring, en förbättring, ett klarläggande etc.)

Syftet med projektet är bidra med ökad förståelse och stärkta förutsättningarna för en långsiktig ökning av hushållens sortering av framför allt matavfall och förpackningar, genom att ge centrala aktörer kunskap, verktyg och arbetssätt som är baserade på beteendeanalys och praktiskt beprövade metoder.

Projektet är avgränsat till och fokuserar på sortering av mat- och förpackningsavfall från hushåll i framförallt flerbostadshus. Avfall från verksamheter ingår inte då behovet av metodstöd skiljer sig mellan hushåll och verksamheter.

Målsättning

(Beskriv målet/målen med projektet. Målen ska, till skillnad från syftet, alltid vara konkret och mätbart och kunna visas genom resultatet av projektet. Resultatet kommer bl.a. att bedömas mot angiven målsättning vid slutgodkännandet.)

Projektet ska, med fokus på beteendeinsikt kopplat till hushållens sortering av mat- och förpackningsavfall:

- sammanställa och analysera befintliga och nya erfarenheter,
- undersöka hinder för en bredare tillämpning av redan identifierade framgångsfaktorer
- utveckla ett metodstöd som testas i verkliga miljöer för att säkerställa effekt och användbarhet

Projektet är uppdelat i två block.

I Block 1 är målet att

- sammanställa och analysera befintlig kunskap om faktorer som påverkar människors sorteringsbeteende avseende mat- respektive förpackningsavfall, med särskilt fokus på framgångsrika insatser ur ett beteendeperspektiv.
- analysera varför befintlig kunskap om framgångsfaktorer inte nyttjas av aktörerna i högre utsträckning, vilket inkluderas i sammanställningen.
- resultatet dokumenteras i en rapport och kunskapen ligger till grund för att utveckla ett metodstöd (block 2) med konkreta verktyg och arbetssätt som kan användas av berörda aktörer.

I Block 2 är målet att metodstödet testas i praktiken hos centrala aktörer. Metodstödet effekt och användbarhet utvärderas, justeras efter inkomna erfarenheter samt dokumenteras i en slutrapport.

Projektets leverans består främst av:

- en rapport med bland annat sammanställningar och analyser kopplat till beteendeinsikter gällande källsortering av mat- och förpackningsavfall.
- ett metodstöd för ökad källsortering av mat- och förpackningsavfall som är utformat utifrån beteendeinsikt och tidigare gjorda erfarenheter samt är testat i praktiken.

- en plan och ett upplägg för hur förutsättningar kan skapas för att sprida och stötta arbetet efter att projektet är avslutat, till exempel genom att dela erfarenheter och kontinuerligt kommunicera och följa upp arbetet.

Kunskapsläget

(Beskriv känd kunskap/kända resultat i form av rapporter, genomförda seminarier/konferenser eller andra slutsatser etc. som är relevanta för projektet.)

Det finns flera rapporter på området framför allt gällande matavfall, här refereras till några av de mer relevanta utifrån projektets fokusområde.

Tidigare studier visar att flera faktorer har betydelse för hur väl mat- och förpackningsavfall sorteras. Bland de mest etablerade faktorerna finns rätt dimensionering av avfallsabonnemang och miljörum som upplevs som trygga, lättillgängliga, fräscha och rena (Avfall Sveriges rapport 2023:11 Bättre sorterat förpacknings- och matavfall i flerbostadshus och rapport 2023:28 Beteendepåverkan i kombination med nytt skyltsystem samt Handbok för avfallsutrymmen). Andra viktiga faktorer som de två rapporterna lyfter upp är tydlig skyltning, regelbunden återkoppling till de boende samt att fastighetsägare får tillgång till statistik om avfallshanteringen. Dessa åtgärder möjliggör korrigering av boendes oönskade beteenden. Särskilt effektivt verkar normativ återkoppling vara, alltså att man jämförs med exempelvis genomsnittet i området eller med ens grannar. De som ligger under snittet tenderar att vilja förbättra sig.

Samarbete mellan avfallsbolag, fastighetsägare och boende är centralt, liksom rätt påsar och utrustning (Avfall Sveriges rapport 2016:03 Insamling av matavfall i flerbostadshus – goda exempel från kommuner och allmännyttiga bostadsföretag samt rapport 2017:37 Beteendeförändring i mångfaldsområden). Flerbostadshus är generellt mer utmanande än villor på grund av hög omsättning och anonymitet, vilket försvårar individuell återkoppling. Miljövårdar har i detta sammanhang varit framgångsrika genom social kontroll, relationsbyggande och synlig kommunikation (Rapport 2017:37).

Beteendeforskning indikerar att effektiva förändringsstrategier bygger på att först identifiera om ett beteende är en vana och att förstå målgruppens värderingar, normer och attityder, vilket insatsen skraddarsys utifrån. Vanor bryts lättast genom att förändra förutsättningarna, särskilt i samband med större livsförändringar, t ex att man flyttar (Lind & Salmonsson, 2019). Dessa aspekter adresseras också i Avfall Sveriges rapport 2024:16 "I mål med matavfallet".

Rapporter och vägledningar om hur man kan påverka beteende med hjälp av miljöstyrande taxa ingår också i kunskapsunderlaget, t ex rapport 2022:15 "Vägledning till konstruktion av avfallstaxa". I rapport 2020:28 "Miljöstyrande avfallstaxor – Användning, effekt och goda exempel" betonas vikten av att kommunikation tillsammans med andra styrmedel ger bäst effekt. Rapport 2023:28 "Beteendepåverkan i kombination med nytt skyltsystem" visar att kombinationen av nya skyltar och nudging oftast ger bättre källsortering, men också att det är viktigt att informera de boende på ett sätt som de kan ta till sig.

Insatser som har skett hos kommunerna och kommunala bolag kommer att identifieras och inkluderas i projektet, t ex Göteborgs projekt om Matavfallspiloterna, Gästrike återvinnarens samarbete med Gavlegårdarna i bostadsområdet Nordost och NSR:s samarbete med Höganäshem. Andra intressanta arbetssätt att ta med i projektet är t ex Poseidons matavfallstävling och Vafabs Matavfallskamp. Avfall Sveriges pågående projekt om e-utbildning riktad mot fastighetsskötare är också en viktig insats att inkludera i projektet.

I rapport 2024:29 "Kvalitetssäkring vid fastighetsnära insamling av vardagligt avfall" ges förslag på bedömningsgrunder för felsortering av mat- och restavfall, förpackningar och returpapper beroende på insamlingsystem. Den tar också upp hur kommunerna kan arbeta med felsorteringsavgifter. Ett aktivt, transparent och objektivt kvalitetsarbete bidrar till förtroende från fastighetsägarsidan och ökar möjligheterna till framgångsrik sortering.

METOD/GENOMFÖRANDE

Metod

(Beskriv vilken/vilka metodiker som ska användas, t.ex. litteraturstudie, internetsökning, enkät, intervjuer,

erfarenhetssammanställning, empiriska försök m.m., samt där det är relevant också storlek/skala på studier/försök [laboratorieskala, pilotstudie, fullskaleförsök].)

Projektet kommer utföras av en person med kompetens och erfarenhet inom beteendepåverkan. Projektledaren är tänkt att hittas utanför avfallsbranschen och bör ges möjlighet att påverka upplägget av arbetet.

Projektet består av två block där Block 1 fokuserar på att sammanställa och analysera nuvarande kunskap samt utveckla metodstöd medan Block 2 testar och utvärderar metodstödet praktiskt.

Upplägg:

Block 1:

1. Sammanställa en litteraturlista med relevanta rapporter och studier med fokus på sortering av matavfall respektive förpackningar/returpapper ur ett beteendeperspektiv
2. Tillsammans med styrgrupp och referensgrupp inhämta aktuella erfarenheter från nya och pågående arbeten i landets kommuner, som inte dokumenterats eller publicerats.
3. Analysera samt sammanställa de viktigaste slutsatserna och erfarenheterna utifrån dessa rapporter, studier och exempel.
4. Identifiera viktiga aktörer och deras beteenden
5. Ta fram ett metodstöd (underlag, vägledning, checklistor, filmer mm) som identifierade aktörer kan använda sig av.

Projektet bör genomföras stegvis med inplanerade reflektionstillfällen mellan momenten för att säkerställa reflektion och insamling av synpunkter med projektledare, styrgrupp och referensgrupp. Omsorg läggs på att säkerställa att projektet har tillgång till personer med relevant kompetens och erfarenhet. Det är viktigt att tydliggöra synergier med andra pågående och planerade projekt

Block 2:

6. Praktiskt tillämpa metodstödet för att utvärdera dess effekt och användbarhet.
7. Sammanställa resultaten för den praktiska tillämpningen av metodstödet
8. Presentera en plan för hur resultaten kan spridas efter att projektet är avslutat

Genomförande

(Beskriv kortfattat hur projektet ska genomföras i olika moment eller arbetspaket.)

Beskrivs av projektutföraren

Resurser

(Beskriv resurser och kompetens [personer, organisationer, utrustning, anläggningar etc.] som kommer att utnyttjas i projektet.)

Projektledare: Konsult med kompetens och erfarenhet av praktiskt beteendeförändringsarbete när det gäller såväl invånare/hushåll som internt i organisationer

Resurser:

- Avfall Sveriges verksamhetsgrupp för matavfallsinsamling
- Avfall Sveriges arbetsgrupp för Kommunikation
- Avfall Sveriges arbetsgrupp Kommunalt ansvar
- Avfall Sveriges expertgrupp om Källsortering
- Representanter för olika aktörer (avfallsbolag, avfallsavdelning eller motsvarande, bostadsbolag, bostadsrättsföreningar)

Projektorganisation

(Beskriv projektorganisationen i form av utförare/arbetsgrupp, eventuell styrgrupp, referensgrupp, projektledare etc.)

Projektledare: (extern) Konsult

Styrgrupp: Angelika Blom, Karin Jönsson, Jenny Westin (alla Avfall Sveriges kansli)

Arbetsgrupp: Angelika Blom, Anna Carin Söderhielm, Gästrike återvinnare samt representanter från fastighetsägare

Referensgrupper:

- Avfall Sveriges verksamhetsgrupp för matavfallsinsamling (alla medlemmar i gruppen)
- Avfall Sveriges arbetsgrupp för kommunikation (Karin Bärudde)
- Avfall Sveriges arbetsgrupp Kommunalt ansvar
- Avfall Sveriges expertgrupp om Källsortering
- Representanter för olika aktörer (avfallsbolag, avfallsavdelning eller motsvarande, bostadsbolag, bostadsrättsföreningar)

Tidsplan

(Beskriv hur olika projektmoment/arbetspaket fördelar sig över tiden. Tidsåtgången bör beskrivas i relativa termer, t.ex. veckor eller månader fr.o.m. projektstart. Observera att slutrapporten ska vara slutgodkänd, inklusive eventuella justeringar, inom tidsramen för projektet.)

Projektet föreslås pågå under 1,5 år. Block 1 sex månader och Block 2 tolv månader.

Projektet inleds så snart ansökan är beviljad med att upphandla konsulten som ska agera projektledare.

KOMMUNIKATIONSPLAN

(Beskriv målgrupp/-er och hur dessa ska kunna ta till sig resultaten på ett effektivt sätt. Ange om innehåll och kunskaper, utöver i form av en slutrapport, ska presenteras t.ex. i en artikel i Avfall Sveriges tidning, pressmeddelande, seminarium, kurs etc. Beskriv också vem rapporten framförallt vänder sig till. Det kan till exempel vara särskilda kategorier bland Avfall Sveriges medlemmar, inom branschen, forskare, vissa media, myndigheter etc.)

Metodstödet vänder sig till avfallsbolag/motsvarande kommunala avfallsverksamheter, bostadsbolag, bostadsrättsföreningar och kommunala verksamheter som t.ex. vårdboende.

Spridningen av materialet ska också ske med utgångspunkt i beteendeanalys och beteendeinsikt. En viktig del i projektet är att de metoder och det stöd som tas fram verkligen omsätts i praktisk handling. Information om resultatet är viktigt, men det behövs mer. Det skulle kunna vara att under en längre tid framåt samla och sprida exempel där metoderna tillämpas och visar effekt. Detta skulle kunna göras i både artikelformat och som filmer. Det blir också viktigt att sprida resultatet i samverkan med Sveriges Allmännytt och Fastighetsägarna, för att nå målgruppen fastighetsägare till flerbostadshus.

FÖRVÄNTAD NYTTA

(Beskriv den förväntade nyttan av projektets resultat för målgruppen/-erna och för avfallsverksamheten. Beskriv på vilket sätt problemet löses för målgruppen/-erna genom projektets resultat. Beskriv värdet av att problemet löses. Återkoppla beskrivningen av den förväntade nyttan till målsättningen för projektet!)

Genom projektet får centrala aktörer, med direkt möjlighet att påverka hushållens sorteringsbeteende för avfall som hämtas vid fastighet, kunskap och metoder som omsätts i praktiken. Detta förväntas leda till ökad sortering, förbättrad lagefterlevnad och högre måluppfyllelse.

Utöver tidigare projekt och rapporter, så bidrar detta projekt med ny kunskap och nytta genom att:

- Sammanställa de viktigaste insikterna från befintliga erfarenheter utifrån ett beteendeperspektiv.
- Inhämta och dokumentera nya exempel på hushållens avfallshantering och varför dessa varit framgångsrika ur ett beteendeperspektiv.
- Analysera varför befintlig kunskap och framgångsrika försök inte tillämpas i större utsträckning och vad som kan förändra detta.
- Utveckla ett metodstöd baserat på tidigare och nya erfarenheter, testa det praktiskt och justera utifrån aktörernas feedback för att utvärdera dess effekt och användbarhet.
- Fokus på hur resultatet kan tas vidare för att bibehålla kunskap, färdigheter och beteenden inom berörda organisationer.

UPPGIFTSLÄMNARE

Datum (YYYY-MM-DD)

2025-11-24

Namn

Angelika Blom